

VEXATIONS

Pour se jouer 840 fois de suite ce motif, il sera bon de se préparer au préalable, et dans le plus grand silence, par des immobilités sérieuses.

Très Lent

◆ A ce signe il sera d'usage de prendre le thème de la basse, dont:

Thème

UNGA ATALANTE

Erik Satie: Vexations

Vid pianot: Ulrika Davidsson, Magnus Haglund,
Anders Köllerström, Henrik Löwenmark,
Björn Nilsson

Beräknad speltid: 26 timmar

Fredag 29 maj kl. 20.00

Unga Atalante

I början av 1890-talet skrev fransmannen Erik Satie (1866-1925) ett litet pianostycke med titeln Vexations. Det tar $1\frac{1}{2}$ -2 minuter att spela. Inget märkvärdigt med det, kan det tyckas. Om det inte vore för en liten fotnot, som säger att stycket skall spelas 840 gånger - då tar ett komplett framförande plötsligt omkring ett dygn i anspråk! Detta lilla märkliga stycke har blivit den moderna musikhistoriens kanske mest legendariska.

Det behöver väl knappast påtalas att det - bortsett från vissa profetiska ansatser hos exempelvis Bach och Schubert - handlar om den allra första, och allra största, minimalistiska musiken.

Verket saknar datering, men den egensinniga harmoniken, som påminner om Saties s.k. Rose+Croix-period, tyder på att det bör vara komponerat 1892-93. Stycket består av ett genomgående bastema och två trestämmiga kontrapunkter, som är identiska förutom att de båda överstämmorna byter plats. Med tre undantag är samtliga ackord förminskade treklanger.

Satie bifogar följande spelmanvisning: "För att spela detta motiv 840 gånger i följd är det lämpligt att i förväg förbereda sig genom allvarlig stillhet och i största tystnad."

Tempot anges som très lent, mycket långsamt - en tänjbar beteckning, som lett till interpretationer av vitt skiftande längd. Det finns t.o.m. de som hunnit med hela stycket på knappa sex timmar, men då rör det sig sannerligen inte om något seriöst framförande: "...musikerna lade en glasskiva på strängarna så att det uppstod ett slags cembaloeffekt... de utförde danser som tolkade karaktären i varje ny interpretation... någon läste dramatiserade avsnitt ur Saties liv...de som inte spelade sköt omkring pianot på scenen så att musikerna tvingades gå omkring och spela..."

Första gången Vexations överhuvudtaget framfördes offentligt var så vitt bekant 1958 i England av den då 13-årige Richard Hames, fast han lär väl knappast ha spelat hela. Men det finns faktiskt pianister som t.o.m. vid upprepade tillfällen har spelat hela Vexations själva - i 24 timmar! En av dem, Robert Racine, som har ett närmast fanatiskt förhållande till stycket, har (eller hade åtminstone) som mål att spela hela verket vid 840 olika tillfällen.

Vanligast är naturligtvis annars att ett lag pianister spelar i stafett. Så gjorde man vid det mest kända framförandet, som organiserades i New York 1963 av John Cage (vars betydelse för förståelsen av Satie knappast kan överskattas); den pianist som stod på tur att spela satt och lyssnade (detta för att i enlighet med Saties anvisningar

förbereda sig i stillhet), en spelade, och den som just hade spelat räknade antalet repetitioner.

Inträdet var fem dollar. För varje avlyssnad 20-minutersperiod betalades 20 cent tillbaka efteråt, och den som stannade till slutet fick en belöning på 20 cent - en typisk Cage-idé. Bland pianisterna vid detta tillfälle återfanns namn som John Cage, John Cale, Philip Corner, David Del Tredici, David Tudor och Christian Wolff. Den senare berättar om hur de olika musikernas disparata tolkningar så småningom närmade sig varandra, "musiken tog helt enkelt över".

Man diskuterade också verkets tillkomst: "Hade Satie skrivit det, och sedan bestämt att varför inte spela det sisådär 800 gånger, eller hade han tänkt, att om ett stycke skall repeteras så många gånger, vad för slags stycke bör det då vara, och satte sedan igång att skriva Vexations? Vi bestämde oss för det senare p.g.a. musikens oerhörda längd."

Gavin Bryars, som har ägnat Satie ett grundligt studium, och bl.a. har skrivit en essä om just Vexations, är en av de få som förunnats studera originalmanuskriptet. Utifrån detta anser han sig kunna bevisa att Wolffs slutsats är felaktig; först komponerades musiken, senare tillkom titeln, och först därefter spelmanvisningen.

Ett märkligt drag hos Vexations, som både Cage och Bryars har uppehållit sig vid, är den egendomliga notationen, som liksom harmoniken har den egenskapen att man aldrig riktigt tycks vänja sig vid den. Den är extremt omständlig - förmodligen för att därigenom framtvinga ett långsamt tempo.

Richard Toop - en av solointerpreterna - berättar att han var mycket noga med att inte lära sig stycket utantill, för att vara tvungen att läsa noterna hela tiden: "också efter framförandet var jag oförmögen att spela mer än ett par taktslag ur minnet".

"Folk antar naturligtvis, skriver Bryars, att om någon har spelat ett kort musikfragment om och om igen under en lång tid, så är det minsta man kan förvänta sig att han kan stycket till slut. När musik spelas ur minnet memorerar spelaren förhållandet mellan klanger och fingrarnas placering på klaviaturen. Men i Vexations finns det ett underligt glapp mellan hur musiken noterats och läses och de klanger som frambringas."

När det gäller Vexations är det underligt nog själva titeln som kommenterats minst - Trakasserier. Vad eller vem trakasseras? Kanske syftar det på den ständigt knöliga notationen?

Fast Peter Evans har nog ett annat svar. Han spelade oavbrutet i 15 timmar till 595:e repetitionen, då han plötsligt slutade; han var allde-

les omtöcknad och avlägsnade sig snabbt. Han berättar: "Jag kommer aldrig att spela det här stycket igen. Jag kände hur varje repetition långsamt utplånade mig själv. Jag var tvungen att sluta. Om jag inte hade slutat hade jag varit en annan person idag... Folk som spelar det gör det på egen risk."

Annars tycks både musikers och lyssnares reaktioner vara samstämmiga - och överväldigande. Upplevelsen tycks rentav ha något av förklaringskaraktär. Lyssnare har berättat hur de känt sig alldeles renade efteråt, och jämfört med upplevelsen av att stå länge vid ett hav eller på ett högt högt berg. Eller som en pianist säger: "Har man spelat Vexations i bara en timme är man alldeles märkvärdigt lugn efteråt. Man blir fullständigt stilla inombords, ja, utombords också, man går med lugna men lätta steg. Det måste vara en perfekt medicin för folk med högt blodtryck. Och så är det ju så oavbrutet vackert!"

På tal om lyssnarreaktioner: Från uppförandet i Stockholm 1972 (då den interfolierade basstämman uteslöts) berättas om en man som aldrig tidigare hade besökt någon konsert (se där, man skall inte låta sig avskräckas!) som sade till sin fru att han tänkte titta in några minuter vid niotiden på kvällen. Han stannade i 19 timmar, tills hustrun helt förtvivlad kom och hämtade honom nästa eftermiddag. Han berättade att han tänkt stanna tiden ut (25 timmar), men att hustrun hade ordnat med något viktigt möte.

När det gäller tolkningen av Vexations torde normalfallet vara att man använder ganska mycket pedal, varigenom klang och harmonik poängteras. Men eftersom harmoniken ändå framträder så tydligt har pianisterna vid detta tillfälle valt att spela med så litet pedal som möjligt, för att istället kunna lyfta fram den melodiska karaktären hos de enskilda stämmorna. Det tempo man valt är så långsamt som är möjligt utan att melodiken sönderfaller i enskilda klanger. Avsikten är också att behålla en tydlig pulskänsla, och undvika fragmentisering, alltså på intet vis något extremt tempo.

Avslutningsvis två dikter som trillade fram och, tycks det, på plats:

Så stilla de sitter.

Efter ett livs övning

Väntar inte ens.

det självklara

Det som händer

kommer bara till dem

(Ur Benkt-Erik Hedin: Dikter om ingenting)